

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהיה אב בחכמה” (רש”י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ”ל

פרשת ויצא תשפ”ו • שנה ה' - גליון רנ”א • מכון ”אוהבי תורה” להוצאת ספרי רבינו זי”ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש”ס
ברכות ז.

ויפגע במקום (כח, יא).

להתפלל במקום המיוחד לתפלה

בברכות (ח), אמר ריש לקיש, כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל, נקרא שכן רע כ’.

לשון השאלות בפרשתנו (שאלתא כב): שאלתא, דמחייבין דבית ישראל לצלויי כנישתא דמייחדא לצלויי, כדאשכחן ביעקב דצלי בבי כנישתא היכא דמייחדא לצלותא, דכתיב ’ויפגע במקום’, ואין ’פגיעה’ אלא תפלה, שנאמר (ירמיה ז, טו) ’ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תפגע ב’י, עכ”ל. וכן הוא בבה”ג הלכות ברכות (פרק ה ד”ה ומייתבעי).

חוסן יוסף
אות רמז

וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (כח, כב).

לשון בני אדם הכתוב בתורה

בענין לשון בני אדם הכתוב בתורה - אם נידון כלשון תורה, כבר כתבתי בהך ד’עשר אעשרנו לך’ דילפינן מיניה (כתובות ג.) בזבוח חומש, דעל כרחק לא סבירא לן דברה תורה כלשון בני אדם. ואף דכאן הוא לשון בני אדם ממש - לשונו של יעקב אבינו ע”ה, צריך לומר דכיון דכתוב בתורה נידון כלשון תורה.

וקצת צריך עיון מקרא (שמות כא, ה) ’אהבתי את אדוני ואת אשתי ואת בני, דאינו לפי לשון תורה, דלפי דין תורה אינה אשתו ואינם בניו. ועיין במהרי”ט קידושין (סח: ד”ה כתיב) [וז”ל: כתיב (שם שם, ה) ’האשה וילדיה’ (דולד שפחה כמותה). ואם תאמר, והא כתיב גבי מכרוהו בית דין ’אהבתי את אדוני ואת אשתי ואת בני, ודרשינן ליה בפרק קמא (שם כב) בשפחה כנענית שמוסר לו רבו, וקרי להו ’בניו’. ויש לומר, דהתם בדדיעבד הוא שאומר כן - שחביבים הם לו כבנים. תדע, דהא קרי לה ’אשתי’ אף על פי שאין לו בה אישות].

גליוני הש”ס
כתובות ג.

בכתובות (ג), באושא התקינו המבזבז אל יבזבו יותר מחומש כו’. מאי קרא, ’וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך’.

אימתי אמרו די מחסורו ואימתי אמרו אל יבזבו? דין אל יבזבו נאמר בהפקר או בצדקה

עיין שאלת יעב”ץ (ח”א סימן ג עמוד נב ד”ה ואמנם), מה שהאריך בזה מכמה דוכתיא.

ועיין שאלות פרשת תרומה (שאלתא סב), וז”ל: ברם צריך, אילו מאן דאתי ואמר בעינא דאפקר נכסיי, עד כמה יהיבין ליה רשותא למיתן. תא שמע, דתניא, המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, והני מילי מחיים, אבל לאחר מיתה - עד תילתא, עכ”ל. ומוכח לכאורה, דרק בהפקר דהוא גם כן מצוה - כמו שהארכתי באתון **דאורייתא** (כלל יז פסקא ח, ואילך) - הוא שאמרו דאל יבזבו כו’, אבל לא בצדקה ממש.

אולם, כל דברי השאלות שם מקמי הכי מצדקה מייירי. וכן הך דהני מילי מחיים איתאמר בכתובות (סז): על צדקה. וצריך לומר, דלשון ’הפקר’ נקט לא דווקא, ולביזבז גדול הוא דקרי ליה הפקר, כמי שאין חושש על נכסיו ומפקיר נכסיו, ודו”ק.

ומה שכתב השאלות דלאחר מיתה עד תילתא, אינו בגמרא לפנינו בכתובות (סז), ואדבריה נאמר שם, קם בזבזיה לפלגיה ממוניה.

ושבו ראיתי, דדברי השאלות הנ”ל הם גם שם פרשת תשא (שאלתא סז), וכתב שם גם כן לשון ’הפקר’, והביא שם הך דכתובות (סז) בנוסחא אחרת ממה שהוא לפנינו, עיין שם.

גליוני הש”ס
נדר ז.

מלא שבע זאת (כט, כז).

’מקצת היום’ בימי המשתה ובמילי דקדושה • ’מקצת היום’ בנזירות

עיין ספר מוא קשיטה להרמ”ע ז”ל (פרק יז), וז”ל: הדרן למילי דדינא (פירוש, דברים שהם מסטרא דדינא - עיין שם (פרק יא) שמקצתן ככולן כו’, וכן בימי הסגרו של מצורע, ובשבעת ימי האבל, ושלישים לגיהוץ ולתספורת, אמרינן (ראה מועד קטן יז: טז) מקצת יום ככולו, בסוד ’אל תאמר אשלמה רע’ משל כ. כב). לא כן ימי המשתה, דכתיב בהו ’מלא שבע זאת כו’. והוא הדין לתכשיטי כלה שלשים יום (ראה כתובות ד), שהם שלימים כלילי שבת ויומו כו’. וגדולה מזו בקדושת שבתות וימים טובים, שהיא צריכה תוספת לפניה ולאחריה (ראה השנה ט), כו’, עכ”ל ז”ל. ומבואר מדבריו, דבמילי דקדושה לא אמרינן מקצת היום ככולו.

וצריך עיון מנזיר (ה): דנזירות הוא קדושה. אם לא שנאמר דאתי רק למאן דאמר (נדרים י: נזיר יט) דנזיר חוטא הוי, על כן מפתא היות בו גם עניין חטא יתכן מחמתו היות מקצת היום ככולו, ומה שאין כן למאן דאמר (שם ג.) דנזיר אינו חוטא כלל, והוא קדושה לבד בלי עניין חטא כלל, לא נאמר באמת במניין נזירות דין מקצת היום ככולו, וצריך עיון.

גליוני הש”ס
ברכות ס.

ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה (ל, כא).

מתי מתפללים שיעשה נס

בברכות (גג), היתה אשתו מעוברת ואומר יהי רצון שתלד אשתי זכר, הרי זו תפלת שוא. ובגמרא (ס), ולא מהני רחמי, מתיב רב יוסף, ’ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה’, מאי ’ואחר’, אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה, שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות - הרי עשרה, אם זה זכר - לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות. מיד נהפכה לבת, שנאמר ’ותקרא את שמה דינה’. אין מזכירין מעשה ניסים.

מוכח דאין להתפלל שיעשה לו נס. ועיין ספר בכור שור שבת (כא: ד”ה ועשאו) [וז”ל: כתב בהגהה שלחן ערוך (אורח סימן קצו סעיף ד), דאם שכח בחנוכה לומר על הניסים בברכת המזון, יאמר ’הרחמן יעשה לנו ניסים כמו שעשה בימים ההם’, עד כאן].

וקשה לי, דודאי מוכח פרק הירואה (ס) דאין להתפלל שיעשה לו נס וכו’. ואפשר לחלק, דודאי יחיד לא יתפלל על הנס, דמאן ימור דחזי לזה, אבל אם מתפלל שלרבים יעשה ניסים כנוסחא ’הרחמן יעשה לנו ניסים’, שפיר דמי. וכן כל נוסחאות שבפיוטים שנזכר שמתפללין על הנס בלשון רבים אמורים על ניסים דלעתיד, כמו שכתוב (מכילתא ז, טו) ’כימי צאתך וגו’ אראנו נפלאות’, ולכן ביהי רצון שאומרים אחר נשיאת כפים - מנוסחת האר”י ז”ל - לא יאמר ’ותעשה לי נפלאות וניסים’, רק יאמר ’ותעשה לנו’.

עוד יש לחלק, בין ניסים של טבע העולם - שמלחמות החשמונאים משמע שהיו ניסים דרך טבע העולם, מה שאין כן להחליף נקבה שתעשה זכר הוא נס שלא כדרך טבע העולם כלל וכיוצא בזה הוה תפלת שוא, וצריך ליזהר שלא יתפלל שיעשה לו נס היוצא מטבע העולם. ואין ראייה מרבי חנינא בן דוסא שקירה בית בתפלתו וכמה עובדי דשם בתענית (כה), דשאני הוא דרב גובריה ומעשייו, על דרך (איוב כב, כח) ’תגזור אומר ויקם לך, וק”ל’.

והשני שהוא מדבריהם, היינו להפריש מעשר או חומש נכסיו לצדקה. ואף על פי שיש קופה ותמחוי בעיר שעניים סומכים עליהם, אלא שרוצה להרחיב להם או ליתן גם לעניי עולם שבמקומות אחרים, זה אינו חיוב של תורה אלא מדברבן כו’, ובזה אמרו המבזבז אל יבזבו יותר מחומש כו’. ואף זה אינו אלא במי שאיננו עשיר מופלג, אבל מי שעשירו רב. מצוה ומדת חסידות לבזבז הרבה, רק שישאר בידו כדי להתפרנס ממנו כל ימי חייו כו’.

בדנזירות אמרינן מקצת היום ככולו.

א וז”ל: ”...איכא תרי גוונא צדקה, חדא אית לה קצבה, והיינו מעשר וחומש כו’, שהן אמורים בבינוני או בעשיר עם עניי בינוני, אבל בעשיר מופלג שאפשר לו, עיקר המצוה היא לתת לעני די מחסורו, ואין בזה שיעור אחר, אלא כדי שזכרו, ופשטיה דקרא הכי הוא, דאף היחיד נצטוו בכך בדאפשר ליה וכדעת הרמב”ם ז”ל (הלכות מתנות עניים פ”ז ה”א) כו’. ואף לדעת הסבורים (ראה בית יוסף י”ד סימן רב סעיף ג ד”ה ומ”ש) שאין זה מוטל אלא על הצבור, אף על פי כן יודו במקום שאין רבים מצויין ולא קופה של צדקה כדי להשלים מהם לעני מה שחסר לו, ודאי חובה היא על העשיר לפרנסו וליתן לו כל צרכו כפי

הם בני שמירה גדולה ומעולה, לכן פוסל בהם גם היסח הדעת זוטר, אשר לא יפסול כמוהו בכלים של חול - דאינם בני שימור כל כך. ועל כן שפיר נטמאו לגמרי, דכיון דלפי האמת הם כלים של שבת, ושייכות שלהם לשמירה גדולה, והם בני שימור טפי, לכן בעצם פוסל בהם היסח הדעת זוטר טפי, ועל כן כיון ששמרם רק בתורת חול, ואפשר שהיה שם היסח הדעת זוטר, אשר בחול אינו פוסל, לכן שפיר הם טמאים לגמרי, ודו"ק היטיב מאוד.

גילויני הש"ס חגיגה כ. ד"ה כיון

האם יש חיוב מורא בשבת

איתא ביבמות (ו.), יכול יתיירא אדם ממקדש, תלמוד לומר (ויקרא יט, ל) 'את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו', נאמרה שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש, מה שמירה האמורה בשבת - לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמורה במקדש - לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש.

מוכח דיש חיוב מורא בשבת^א, ונלמד מקרא זה עצמו 'את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו', דהוקשו זה לזה, ועל כן כמו שנאמר חיוב מורא במקדש - הוא הדין בשבת. ועניין המורא בשבת, שיחשוב אדם בלבבו לכבד את השבת ולשמור אותה, ולהיות חרד על הדבר, כל זה מדברי הספר **יראים** (סימן צח: בדפ"ח סימן תי.). והם לכאורה דלא כדברי רש"י שם (ו: ד"ה לא)^ב.

וכדברי היראים, כן מוכח קצת **בתקוני זוהר** (תיקון ט בד:), דדורש 'בראשית' (בראשית א, א) - 'ירא שבת. ועיין תענית (ח:), 'יראי שמי' (מלאכי ג, כ), וברש"י (תענית שם ד"ה יראי): שומרי שבת. ומוכח גם כן דיש עניין מורא בשבת. ומה שנקראים 'יראי שמי', יש לומר על דרך **הזהרה** (יתרו פח:), מהו 'שבת' - שמא דקודשא בריך הוא.

והא דאמר 'לא משבת אתה מתיירא' כו'^ג, צריך לומר ליראים הנ"ל, דיותר יש שייכות לטעות לירא מן המקדש עצמו מן השבת עצמו.

גילויני הש"ס יבמות ו: ד"ה אלא

משום חומרא דשבת הדרבנן נחשב כדאורייתא

בשבת (לח:), אמר חזקיה משמיה דאביי, הא דאמרת עודן בידו מותר, לא אמרן אלא שדעתו להחזיר, אבל אין דעתו להחזיר - אסור. מכלל דעל גבי קרקע אף על פי שדעתו להחזיר אסור. איכא דאמרי, אמר חזקיה משמיה דאביי, הא דאמרת על גבי קרקע אסור, לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר - מותר. מכלל שבדיון בידו אף על פי שאין דעתו להחזיר מותר.

עיינן ראש פרק במה טומנין (שבת פ"ד סימן ב) בשם **רבינו חננאל**, דאף על גב דתרי לישני דלעיל הם בדרבנן, מכל מקום משום חומרא דשבת חשיבה כשל תורה, ואזלינן לחומרא, עכ"ל.

ועיין דוגמא בעבודה זרה (נב:), עיין שם איבעיא, דאם תמצא לומר דבטומאה דרבנן לא אמרינן חזרה לטומאה ישינה, טומאה דעבודת כוכבים מאי, מי אמרינן משום חומרא דעבודת כוכבים שויהו רבנן כטומאה דאורייתא כו'. הרי דמשום חומרא דעבודת כוכבים נחשב הדרבנן כדאורייתא, ויש לו דין הדאורייתא. ומחלל שבת כעובד עבודת כוכבים (ראה עירובין טט:), ועל כן גם כן יש להדרבנן דין דאורייתא דספיקו לחומרא.

גילויני הש"ס שבת לח: ד"ה איכא

קשה למה לומדים מקדש משבת, והרי בשניהם יש חיוב מורא, ואמאי פשט ליה בשבת טפי ממקדש דחיוב מורא הוא רק ממי שהזהיר עליו.

פרק ג (ג) קדושת השבת וחומרתה

ביאור ההו"א שעונש חילול שבת יהיה חמור בכהנים מבישראל

בש"ס סנהדרין (נ:נא.), תנו רבנן, 'ובת כהן כי תחלי' (ויקרא כא, ט), יכול אפילו חיללה שבת (בת כהן שחיללה שבת תידון בשריפה), תלמוד לומר (שם) 'לזנות' - בחילול שבזנות הכתוב מדבר. ופריך, חיללה שבת - בת סקילה היא (והיינו סלקא דעתך דהקיל בה הכתוב משאר בנות ישראל לידון במיתה קלה). אמר רבא, הא מני רבי שמעון הוא דאמר (שם מט:): שריפה חמורה (מסקילה), סלקא דעתך אמינא הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהנים - דרבי בהו מצוות יתירות, תידון בשריפה, קא משמע לן, עכ"ל הגמרא.

קדושת כהונה מתפשטת אף על שבת

ומבואר להדיא, דקדושת הכהונה מתפשטת על כל המצוות, ואפילו על מצות שבת שאינה מצות כהונה כלל - והכהן מצוה בה אך מפאת היותו מכלל ישראל, ושמשום כן הוה אמינא שחילול שבת שלהם יהיה עונשו חמור מחילול שבת דישאל.

ואולם יש לדחות, דהא בהך דבת כהן הרי החמיר הכתוב בהדיא בבת כהן יותר מבית ישראל - גם במצוה שאינה ממצוות כהונה, שהרי גם נזות דבת כהן נשואה או ארוסה איננו ממצוות כהונה כלל, ואם כן שוב שפיר היה אפשר לומר דקרא איירי גם בחילול שבת - ואף שהשבת איננו ממצוות כהונה.

זנות יש בו חילול הכהונה - מה שאין כן חילול שבת

ואמנם אחרי העיון זה אינו. דזנות דארוסה או נשואה, נהי דעצם עבירת הזנות מפאת היותה אשת איש איננה עבירת כהונה, עם כל זה הרי יש בה עבירת כהונה גם כן, שהרי על ידי הזנות נעשית זונה ונאסרת לכהונה ולתרומה (ראה יבמות סח:), ואם כן הרי היא מחללת על ידי הזנות קדושת כהונה שלה.

ופשטיה דקרא הכי דייק, 'ובת כהן כי תחל לזנות' - היינו שתחלל קדושת כהונה שלה על ידי זנות, ועל כן שפיר זנות דכהנת הוי עבירה טפי מזנות דישאראלית, ושפיר החמיר הכתוב בעונשה יותר מבישראלית.

מה שאין כן חילול שבת דכהנים, הרי אין לו שום שייכות לכהונה כלל, ומדוע יחמיר הכתוב בעונשו בכהנים יותר מבישראלים. ואם כן הרי אין שום סברא לטעות דקרא דבת כהן כי תחל קאי גם אחילול שבת, ולמה לי קרא ד'לזנות' למעט חילול שבת. ועל כרחך דקדושת הכהונה מתפשטת על כל המצוות שלהם - ואפילו מצות דעלמא וכנ"ל, ושפיר הוה אמינא למיטעי דכי תחל קאי גם אחילול שבת וכנ"ל.

בדברי התוספות שאין לחלק מצוה הכתובה בהדיא בכהנים ובישראלים

ומצינו לכאורה להיפוך בתוספות קידושין (לו. ד"ה אם), שכתבו וז"ל: ואי משום דריבה בהו (בכהנים) מצוות יתירות, אין לנו לחלק מצוה אחת שאנו מוצאים בכהנים ובישראלים בהדיא, דודאי גוף המצוה לא היינו לומדים, אבל פירוש המצוה גמרי שפיר מהדדי, עכ"ל. **ומבואר** בזה, דרך אם חידשה תורה מצוה בכהנים אין לנו ללמוד שתנהוג מצוה זאת גם בישראלים, משום דשאני כהנים דרבי בהו רחמנא מצוות יתירות שאינם

בישראלים, ואם כן יוכל להיות שגם זאת המצוה היא מכללם, ולענין זה הוא דאמרינן סברא דשאני כהנים דרבי בהו וכו', אבל מצוה הכתובה כבר בהדיא בכהנים ובישראלים, אזי אין לחלק בה עוד שום חילוק בין כהן לישראל ולהחמיר בה בכהן יותר מבישראל. ואם כן זה היפוך דברינו הנ"ל - דמחמירנן בחילול שבת בכהנים יותר מבישראלים, אף על גב דהיא לאו אחד לכהנים ולישראלים.

ויש לדחות, דאין כונת התוספות ממש שאי אפשר שיהיה שום חילוק בכהאי גוונא בין כהן לישראל, כי אם הכוונה, דלענין פירוש המצוה - אם סתמה תורה מצוה בישראל ולא פירשה ענינה, אזי גמרינן שפיר הפירוש שלה מכהנים - אם כתובה המצוה הזאת אצל הכהנים בפירוש ובביאור, ולמדן הסתום מן המפורש, דגילוי מילתא בעלמא הוא. אבל לענין חומר, שפיר יוכל להיות דעבירת הכהן חמורה טפי מדישראל גם כשהוא עובר עבירה דעלמא שאינה עבירה דכהונה כלל וכנ"ל, וזה פשוט.

לקח טוב כלל ו פסקא קצב-קצה: קצו-קצח

אם שבת צריכה יותר שימור לטהרה מחול

בחגיגה (כ:), כיון דכלים דשבת עביד להו שימור טפי (וזה סבור שאלו של חול, רש"י) - מסח דעתיה מינייהו (משמירה מעלייתא שהיה רגיל לשומרן, וכאין בלבו לשומרן דמי).

מוכח, דשבת צריך יותר שימור לטהרה מחול. ועיין ספר **בית אלקים** להמב"ט שער היסודות (פרק סג ד"ה ולכן רצה) דכתב, דמה שאמרו (ראש השנה טו:) חייב אדם לטהר עצמו ברגל, ולא אמרו בשבת, כי בעצם קדושת השבת לא יקל ולא יגרע בקדושתו שום דבר של טומאה, עכ"ל. ונראה קצת סתירה לזה מגמרא חגיגה.

הכלים נטמאו רק לשבת

וגוף דברי הגמרא שם לכאורה קשי ההבנה, דמה בכך דכלים דשבת - למעלת היום - צריכי שימור טפי, מכל מקום הא גם לכלים דחול די השימור של חול, ואם כן מדוע נטמאו על ידי שחשב שהם כלי חול ושמרם בתורת חול. ואולי מאי דקאמר 'נטמאו', הכוונה באמת רק דנטמאו לשבת ואין לו ללושם בשבת בלי טבילה, אבל בחול מותר ללושם.

כלי שבת שלפי מעלתם צריכים שימור גדול אפילו היסח הדעת זוטר פוסל בהם

ועוד יש לומר, לפי מה שכתבו התוספות חגיגה (כא. ד"ה האונן), דלא שייך היסח הדעת רק במה שהוא בידו, ואסח דעתיה מיניה, אבל מה שאין בידו - כגון שאבד, לא שייך ביה היסח הדעת, עיין שם היטב.

ועל כן נראה דפסול היסח הדעת הוא רק, דלפי מה שהדבר בר שימור - כך פוסל בו ההיסח הדעת, דהא אם אין הדבר בר שימור כלל, כגון שהוא אבוד ואינו ביד אדם, הרי אין היסח הדעת פוסל כלל, הרי דמהות 'בר שימור' אשר לדבר הוא הגורם פסול היסח הדעת שלו.

ועל כן גם כן במה שהוא בר שימור, הנה גם כן כפי ערך היותו בר שימור - כך הוא הפסול שלו, ומה שהוא לפי עניינו בר שימור גדול, כגון כלים דשבת, שלפי ענינם ומעלתם - דהם כלים מיוחדים לשבת

א) כוונתו להקשות, דבשלמא לרש"י דאין חיוב מורא בשבת, אם כן שפיר לומדים ממנו על מקדש דאין חיוב מורא אלא ממי שהזהיר עליו, מה שאין כן לדברי היראים דיש חיוב מורא בשבת,

א) אלא שאין חיוב לירא מן השבת עצמו, רק ממי שהזהיר על השבת.

ב) שכתב: 'לא משבת אתה מתיירא - דלא כתיב ביה מורא'.

הערות והארות רבינו בתורת המהרש"ל זצ"ל

~ מתוך גליוני הש"ס; ע' פנים לתורה; ציונים לתורה ~

לרגל יומא דהילולא - י"ב כסלו של"ג

פושע' היינו עצל

בברכות (מג:), ואל יכנס אחרונה לבית המדרש, משום דקרו ליה 'פושע'.

עיין בגליון דמובא גירסת רש"ל - 'עצל' תחת פושע. והיינו דלא ניחא ליה תיבת 'פושע', שהרי אין כאן פשיעה - רק עצלות, שמתעצל ומתאחר לבוא לבית המדרש, ועל כן גרס 'עצל' תחת פושע.

ובמחילת כבוד תורתו הרמה, לא הוצרך לזה כלל, דעצל ומתאחר במצוה קרינן ליה בגמרא 'פושע', עיין חגיגה (ו:). דעל הברייא - ואין נראין חצאין משום שנאמר (דברים טז, טו) 'כל זכורך', אמר התם, ואין נראין חצאין כו' סבר רב יוסף למימר, מאן דאית ליה עשרה בנים - לא ליסקו האידנא חמשה ולמחר חמשה. אמר ליה אביי, פשיטא, הי מינייהו משוית להו פושעים - וי מינייהו משוית להו זרזין. וברשיי (ו: ד"ה א"ל): האי נמי לא תיבעי לך קרא, דבלאו קרא נמי פשיטא, מאחר שחייב את כולן, אנא ידענא דכל אחד צריך לזרז את עצמו, דהיאך יאמר האב לאלו הוון זרזין ולאילו הוון עצלנין, עכ"ל. הי דלעצלנין קרינן להו 'פושעים', ועל כן גם כאן שפיר הגירסא נכונה 'פושע', והכוונה עצל.

הוכחה לסברת הכסף משנה שאין הטמא נטוה אלא בעלייתו מן המקוה

בשבת (לד:), ואיזהו בין השמשות וכו', רבי נחמיה אומר, כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל. ושם (לה:), אמר רבי חנינא, הרוצה לידע שיעורו של רבי נחמיה, יניח חמה בראש הכרמל ויירד ויטבול בים ויעלה.

ובתוספות (ד"ה וירד): פירש בקונטרס (ד"ה כרמל), ובתוך כדי שירד ויעלה הווי לילה, וקשה, דלא הווי ליה למינקט סימנא דטבילה - אי לא דאתא לאשמעינן דטבילה מעליא היא. ובירושלמי משמע בפרק ראשון דברכות (ה"א), דמשיעלה מתחיל בין השמשות. והשתא קא משמע לן דשפיר טבל, ועלה לו הערב שמש.

כתוב בגליון גירסת רש"ל, וקשה לרשב"א, דלפי זה לא היה לו להזכיר עלייה, אלא כשירד ויטבול ותו לא, עכ"ל.

ונראה, דמכאן באמת ראייה גדולה לסברת הכסף משנה הלכות אבות הטומאות (פ"ו הט"ז), שאין הטמא נטוה אלא בעלייתו מהמקוה - לא בעודו בתוך המקוה, עכ"ל. ולפי זה בדקדוק נקט כאן 'ועלה', דהעלייה הוא מן הטהרה עצמה, ואחר כך הוא דצריך להיות הערב שמש, ואם כן אחר העלייה הוא דצריך להתחיל הבין השמשות, ודו"ק כי הוא ראייה מפורשת לסברת הכסף משנה הנ"ל - דכמו זר נחשבת לכאורה.

ועיין עוד בזה סתירת דיוקא דרישא אדסיפא - בגדה (מב:), וילדת שירדה לטבול כו' ונעקר ממנה דם, בירידה טמאה - בעלייה טהורה. דרישא 'בירידה' טמאה' דייקא הא בתוך המים טהורה, וסיפא 'בעלייה' טהורה' דייקא להיפוך - הא בתוך המים טמאה, וכסברת

(א) בענין היכן שסותרים הרישא והסיפא, כמו מה פוסקים.

הכסף משנה. ועיין מה שכתבתי בגליון קידושין (ה: ד"ה ואיב"ע) א. **ובחידושי** הארתי עוד מכמה דוכתי.

בדברי מהרש"ל שגזל עכו"ם אינו בלאו משום שהתורה לישראל ניתנה

בבבא קמא (קג:), אמר רב הונא, מנין לגזל עכו"ם שהוא אסור וכו'.

עיין שו"ת **חכם צבי** (ח"א סימן כו ד"ה ראיתי) וז"ל: ראיתי מה שכתב מעלת כבוד תורתו בשם ה"ה מחותני מהר"ר אברהם ברודא מפראג על קושית מהרש"ל (י"ם של שלמה פרק י סימן כ) על הרמב"ם (הלכות גזילה ואבידה פ"א ה"ב), דסבירא ליה שגזלת וגנבת הגוי אסורה בלאו כמו של ישראל. ודבר תימה הוא בעיני, כי התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה (ראה סנהדרין נט.), עכ"ל מהרש"ל. וכתב עליו הרב הנ"ל שהיא קושיא חזקה.

ודברי מהרש"ל בפשיטות תמוהים, דאמת דהתורה לישראל נאמרה, ואם כן נאמר לישראל 'לא תגזול' (ויקרא יט, יג) ולא נאמר זה לעכו"ם, אבל מי יהיה הנגזל, מזה הא לא דיברה תורה, ושפיר כל נגזל בכלל - הן ישראל הן עכו"ם. ודמיונו 'ולפני עור לא תתן מכשול' (שם שם, יד) נאמר לישראל ולא לעכו"ם, ואין עכו"ם מזהר על 'לפני עור' (ראה תוספות עבודה זרה טו: ד"ה לעובד), דנאמר זה רק לישראל 'ולפני עור לא תתן' וגו', אבל מי יהיה העור, מזה לא דיברה תורה, והכל בכלל - הן ישראל הן עכו"ם, ולכן אסור ליתן אבר מן החי לבן נח מלאו הנ"ל (פסחים כב:), וזה פשוט.

ביאור סברת מהרש"ל דיש איסור מן התורה באכילה שלא כדרכה

הנה המהרש"ל בפרק שלישי דשבעות (כג: בתוספות ד"ה דמוק) כתב, דשלא כדרך אכילה אסור מן התורה - מדחצי שיעור אסור מן התורה (יומא ענ: רמב"ם הלכות מאכלות אסורות פ"ג ה"ו), עיין שם היטב.

והכוונה, כיון דפטור דשלא כדרך אכילה (ראה פסחים כד:), הוא רק משום דבכחאי גוונא לאו אכילה היא, אם כן כיון דחצי שיעור אסור מן התורה, אף דפחות מכזית לא שמיא אכילה (ראה ברכות מט:), אם כן חזינן דלאיסורא לא בעינן שיקרא 'אכילה', אם כן הוא הדין שלא כדרך אכילה.

אולם כל האחרונים (ראה מהרש"א שבעות שם; משנה למלך הלכות שבעות פ"ה ה"ה ד"ה ובגמרא) כבר העירו בזה, דלא דמי כלל, דחצי שיעור הרי אסור רק מטעמא דחזיא לאיצטרופי (יומא עד.), ואילו בשלא כדרך אכילה הרי לא שייך זה, כיון דשלא כדרך אכילה אי אפשר שיהיה בשום פעם בכלל איסור, עד כאן דבריהם.

ונראה לענ"ד, דזה תלוי בשני פירושים אשר כתבו האחרונים בהא דחזיא לאיצטרופי, האחד הוא כפשוטו, דהואיל ויש להחצי שיעור חשיבות של ראיות הצירוף, על כן סברא לאסור מכך זה (ראה פרי מגדים פתחיה להלכות בשר בחלב אות ג ד"ה וחצי; מנחת חינוך מצוה צב אות ב ד"ה והא).

בתחלת חודש כסלו שנת תרע"ו לפ"ק, ברביעי או בחמישי לחודש, בסערת הקרבות של מלחמת העולם הראשונה, ניטש קרב עז ביער סצעפאנאו שבמהלכו נפל חייל יהודי מהעיר בודאנאו שבגליציה. החייל לא הובא לקבורה, והדבר נרשם ברישומות אנשי הצבא כחוק.

כשנסתיימה המלחמה, בשלהי שנת תרע"ח, רצתה האלמנה להסתמך על רשימות אלו בכדי להיתר כבלי עיגונה. ידידו ורעו של רבינו הגאון ר' מאיר אריק צ"ל - אשר כרבינו היה דר בעיר וויען בתקופת המלחמה, נדרש לענין זה, וערך תשובה להיתר ושלחה עם בן אחותו הג"ר אהרן יהודה ווילנער צ"ל לרבינו בכדי לבקש הסכמתו.

כשנכנס השליח, מצא את רבינו שוכב במטותו, והראה לו את תשובת דודו, תוך שהוא מבקש בשמו שיערוך גם הוא תשובה להלכה. רבינו לא הסכים באמרו שאין לו פנאי לכך, אך ביקש שיביא לו עט ודיו וחתם שמו בתור הסכמה על תשובתו של הגר"מ, ולאחר מכן ערך תשובה ארוכה המשתרעת על פני כעשרים עמודים, והיא לו נדפסה בספר 'אוצרות יוסף' שהוציא לאור חתן רבינו הגה"צ ר' יצחק מנחם מארגנשטערן צ"ל הי"ד.

רבינו דן בתשובתו בעיקר אם אפשר להסתמך על ערכאות ונטה להיתר, תוך שהוא מביא ראיות ממרחבי הש"ס והפוסקים כדרכו בקודש. הדבר מפליא ביותר בהתחשב בעובדה שרבינו כתב את התשובה ביעורו, וישב מחוסר ספרים בוויען, לשם נמלט מקראקא מחמת אימת המלחמה, כשכל ספריו נשארו בביתו, כאשר מעיד כמה פעמים בתשובתו.

השני הוא, דהא דחזיא לאיצטרופי איננו סברא כלל לאסור החצי שיעור, רק הוא ראייה להכריח שאסרה תורה חצי שיעור, ושההלכה למשה מסיני (ראה עירובין ד: רש"י פסחים מד. ד"ה וכוית) רק למלקות אתי - לא לאיסורא. וזה, מדחזינן שאם אוכל חצי שיעור ובתוך כדי אכילת פרס אוכל עוד חצי שיעור אז לוקה על צירוף שניהם, אם כן בהכרח אז גם החצי שיעור הראשון איסור הוא, ואם כן איך אפשר שאם אוכל חצי שיעור לבד - היתר הוא לגמרי, וכשאוכל עוד חצי שיעור נהפך למפרע ההיתר לאיסור, והסברא מחייבת שאי אפשר שהיתר בשעתו יתהפך על ידי מעשה שאחר כך להיות איסור למפרע. ואם כן מדגילתה הלכה למשה מסיני דין צירוף כדי אכילת פרס, יש ראייה מזה להכריח שכונת התורה היתה שגם חצי שיעור לבדו הוא איסור על כל פנים, ועל כן שפיר יש על צירוף שני איסורי חצי שיעור בתוך כדי אכילת פרס חיוב מלקות (ראה יד המלך הלכות חמץ ומצה פ"א ה"ו ד"ה וליישב; אמרי בינה דיני בשר בחלב סימן ב ד"ה אולם), עד כאן דבריהם.

ולפי זה נראה, דמה שכתבו האחרונים הנ"ל דאין ראייה מאיסור חצי שיעור לאסור שלא כדרך אכילה, משום דחצי שיעור חזיא לאיצטרופי, מה שאין כן שלא כדרך אכילה, זה שייך רק אי נימא דהא דחזיא לאיצטרופי סברא הוא שעל ידי חשיבות ראיות הצירוף ראוי לנו לאסור החצי שיעור, על כן השלא כדרך אכילה אשר אין לו החשיבות הזה שפיר מותר.

אבל אי נימא דאין כוונת הש"ס בזה לסברא - רק לראיה להכריח שאסרה תורה חצי שיעור, אם כן וודאי שאין לנו לחדש מעצמינו סברת החזיא וכו' לחלק בין חצי שיעור שלא כדרך אכילה, רק כיון שיש לנו ראייה שאסרה תורה חצי שיעור וכדברי הש"ס, אם כן חזינן דלאיסורא לא בעינן שיעור חצי שיעור, וכמו שכתבתי, אם כן ממילא גם שלא כדרך אכילה אסור מן התורה, ודו"ק היטיב, והצעה ברורה ונכונה הוא בסייעתא דשמיא.

ביאור החילוק בין נסקלין בנשרפין לביטול ברוב

נראה דענין ביטול ברוב (ראה חולין יא.) ונהפך (ראה רא"ש חולין פ"ז סימן לו), שייך רק בדיני התורה, לא בענין של מציאות. ולדמיון, חתיכת נבילה שנתערבה בשתי שחוטות, אי אפשר לומר בהללח אחת חתיכות דהיא וודאי מהשחוטות, דהא זה אינו, דהא אינה וודאית כן, והוא רק רוב לומר כן, אבל אינו וודאי, ורק זה אמרין דהיא וודאית היתר, והיינו דאיסור הנבילה הרי הוא דין התורה, וזוהי יש דין הביטול, דכמו שאמרה תורה דאינה זבוחה אסורה, כך אמרה דאינה זבוחה שנתערבה בשתי זבוחות גם האינה זבוחה מותרת, ועל כן לענין ההיתר היא וודאית היתר, דאפילו אם היא האינה זבוחה, מכל מקום כיון דמערבת ברוב היתר ואינה ניכרת - מותרת, ולא אסרה תורה אינה זבוחה בכהאי גוונא.

וכך גם להיפוך - גם בביטול היתר באיסור [לסברא דגם היתר באיסור בטל ונהפך (ראה ר"ן עבודה זרה לה: מדפי הרי"ף ד"ה ודחינו)] גם כן כך עניינו. והיינו, דחתיכת שחוטה שנתערבה בשתי נבילות היא אסורה באכילה בוודאי, דכך אמרה תורה דכל בשר המערב בשתי נבילות ואינו ניכר, אסור לאכול, ודין הביטול שהתורה אומרת הוא עצמו זה הדין. ומה שאין כן בענין המציאות, הא לא שייך ביטול ונהפך, והוא רק רוב גרידא.

והנה התוספות ריש פרק התערבות (עא. ד"ה אפילו) כתבו אהך דנסקלין בנשרפין (סנהדרין עט:). דלא שייך ביטול, דאין לעשות דבר שהוא וודאי שקר, דהא אחד מהם מחויב רק סקילה, עיין שם. וקשה טובא, דאם כן חתיכת איסור שנתערבה בשתי היתרים נמי אמאי מותר לאכול שלשתן (ראה שולחן ערוך י"ד סימן קט סעיף א), וכמו שכבר תמזהו בזה (ראה שושנת העמקים כלל יד ד"ה הדבר; פרי מגדים או"ח סימן שמד אשל אברהם ס"ק א).

ונראה גם כן ברור כוונת התוספות כנ"ל, דביטול הא שייך רק בדיני התורה - לא במציאות. ועל כן לגבי נסקלין בנשרפין לא שייך ביטול כלל, דאם לדמיון נתערב מחלל שבת שבסקילה בשני בועלי חמיות שבשריפה, אם כן בענין המציאות וודאי אם שורפין שלשתם עושים וודאי שקר, דהא וודאי נשרף גם המחלל שבת.

ואי דנימא ביטול בדין התורה, דדין של המחלל שבת על כל פנים בטל, דאף דהוא המחלל שבת, מכל מקום גם כן יהיה חייב שריפה מפאת הביטול בהבועלי חמיות דמחויבין שריפה. זה אינו, דבדין מיתת בית דין הא אי אפשר לומר ענין הביטול גם בדין התורה, שהרי במיתת בית דין כך שיערה תורה שחטא זה ראוי לו עונש זה וחטא אחר החמור ממנו ראוי לו עונש אחר החמור גם כן, ואם כן כיון דחילול שבת שיערה תורה דראוי לו סקילה כפי חטאו, איך אפשר דמפאת שנתערב בשני בועלי חמיות יהיה ראוי לו עונש שריפה החמור מסקילה, והרי אין חטאו כדי עונש שריפה, ואינו מחייב לו עונש כזה, ואיך אפשר דחילול שבת גרידא אין החטא גדול כל כך לשיהיה עונשו שריפה - ועל ידי התערבו כו' ראוי לו עונש

שריפה, האם גדלה אשמתו וחטאו על ידי התערבו יותר מאילו לא נתערב, ומדת הדין לוקה בזה אם נאמר כזה ביטול בדין התורה, והוא דבר שלא יתכן כלל, וכמוכח.

ועל כן שפיר אין כאן ענין ביטול ונהפך כלל, ושפיר אם ידונו שלשתם בשריפה, הרי יש כאן וודאי שקר, שנידון בשריפה גם המחלל שבת שאין מחויב שריפה גם בהיותו עתה מעורב. ומה שאין כן בחתיכת איסור שנתערבה בשתי היתרים, שם יתכן שפיר ביטול ונהפך בדין התורה, שכמו שאסרה תורה אינה זבוחה כך התירה אינה זבוחה מעורבת בשתי זבוחות, וכל כיוצא בזה, ושפיר שלשתן מותרות, ואין כאן שקר כלל, ודו"ק.

ביטול בקדשים פסולים - פסול דידיו עושה דידיו

כתב בספר שו"ת הרי"ם בחידושו לפרק כל הזבחים שנתערבו (דף קכג: ד"ה עוד י"ל לע"ד), דבקדשים פסולים לא שייך ביטול, משום דביטול לא עדיף מאילו נסתלק הפסול מאיליו, דאף על פי כן עדיין פסול הוא מטעם דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה בקדשים (ראה פסחים עג:), אם כן הוא הדין בנסתלק על ידי ביטול, עיין שם היטב.

והנה אם כי גם פסול דידיו ראוי שיובטל, והוא עצמו ז"ל העיר שם בזה, עיין שם היטב. ולענ"ד נראה בפשיטות, דכמו דפסול בעצם עושה דידיו - ומדחה הקרבן אף לשיטתק הפסול, הוא הדין כשפסול מחמת דידיו, דכיון דגזרה תורה דאינו חוזר ונראה, אם כן גם דידיו הוי פסול, והוא עצמו מדחה אף לשיטתק פסול דידיו על ידי ביטול, ועל כן אף שגם פסול דידיו נבטל ונסתלק, עם כל זה גם אחר כך נתחדש פסול מכח שנדחה תחלה מפסול דידיו. ונהי דגם פסול זה יובטל, עם כל זה עדיין יהיה גם אחר כך דידיו מכח פסול זה, וככה נאמר לעולם, כי תמיד מתחדש אחרי הביטול פסול דידיו, ועל כן לא שייך ביטול כלל להכשיר פסול בקדשים, וכמוכח.

ועיין רש"י כריתות (כו. ד"ה בעלי), שכתב אהא דבעי שם בגמרא אי בעלי חיים נדחין או לא, וז"ל: ואי קשיא, ליפשיט ליה מדקיימא לן (תמורה טו.) חטאת שכיפרו בעליה מתה, אלמא נדחין. הלכה למשה מסיני הוא - ואין למדין הימנה, עכ"ל.

ומבואר בזה, דפסול חטאת שנתכפרו בעליה - דהוא אחד מחטאות המתות (ראה שם טו.) - הוא מטעם דידיו. ועם כל זה מצינו בריש פירקין, דאמתניתין (ע:) דכל הזבחים שנתערבו בהן אחת מחטאות המתות וכו' - כולן ימותו, קאמר בגמרא (עג:), השתא דאמור רבנן לא נקריב, אי קריב לא מרצי, והוא מטעם דידיו, עיין שם היטב בגמרא. ואם כן מוכח מזה להדיא דגם פסול דידיו עושה עוד דידיו, ולאו דוקא פסול עצמות, **ובחידושי** (ראה לקח טוב כלל ו פסקא רט-ריב; רמב-רמז; ציונים לתורה כלל ב פסקא ד) הארכתי בזה, ואין כאן מקומו.

בסברת הצ"ח שקרבן שעבר עליו שבת אינו נדחה **הצ"ח** פסחים (צו: ד"ה והא) הקשה, דכל קרבן שעבר עליו שבת יודחה לעולם - אם הוא מקרבנות שאינם דוחים שבת, יעוין שם היטב. ותיירץ, דכיון דבשבת גופיה אם עבר והקריב הקרבן כשר בדיעבד (ראה ביצה כ:), על כן לא חשיב דחוי. והקשה על זה, דמדוע באמת הקרבן כשר, נימא דכיון דאסור להקריב מפאת שבת - אי קריב לא מרצי, וכדאמרין סברא כזאת בסוגיין (עג:). ותיירץ, דהך דסוגיין שאני, דהאיסור דלכתחלה כאן הוא תמידי, על כן בכחו להדחות את הדיעבד, מה שאין כן שם דהאיסור דלכתחלה הוא רק בשבת ולמחר יסתלק, יעוין שם היטב.

ונראה סברתו ז"ל, דאי אפשר להתחיל דידיו כלל, דמה אמרת, דעל ידי שבת יודחה אלאחר כן, זה אינו, דבשבת גופיה כשר בדיעבד, ועל כן אין בכחו להדחות. וכן מה אמרת, דיופסל בשבת משום דהלכתחלה ידחה את הדיעבד, זה אינו, דהלכתחלה יסתלק למחר, ועל כן אין בכחו להדחות את הדיעבד.

ועוד נראה לענ"ד לחדש, לפי מה שכתבתי (ראה לקח טוב כלל ו פסקא קלח: קג), דכללא דידיו דמי לכללא דכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבוא עליה (דברים כה, ה) הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה לעולם (יבמות כז:).

ולפי זה נראה, לפי מה שכתבו התוספות ביבמות (כו. ד"ה שמואל), דהא דחליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין (שם כז:), היינו רק אם האיסור יבום הוא עכשיו בעצם, אבל היכא דעכשיו ראוייה בעצמותה, ורק שבשעת נפילה לא היתה ראוייה, וכל יבמה שאין אני קורא בה וכו', אז אף על פי שהיבום גם עכשיו אסור מפאת זה, עם כל זה אין בכחו לפסול גם את החליצה, והחליצה שפיר חליצה מעליא היא ואינה צריכה לחזור על האחין, עיין שם היטב.

ולפי זה נראה דהוא הדין הכי נמי לענין דידיו, רק פסול גמור עושה דידיו, אבל פסול דידיו אין יכול לעשות עוד דידיו. [ויש עוד דמיון לסברא זו בשבת (עא.), גרירה אית ליה, גרירה דגרירה לית ליה, עיין שם. וכן נמצא עוד במקומות רבים, והמה מקובצים אצלי במקום אחר (ראה גליוני הש"ס בבא מציעא ט: ד"ה חד), ואין כאן מקומו].

ולפי זה כאן נמי, אפילו נימא דהלכתחלה דשבת ידחה את הלכתחלה דלעולם, עם כל זה בשבת גופיה הקרבן כשר בדיעבד, דהלכתחלה דשבת הרי אין בכחו להדחות את הדיעבד וכנ"ל, ורק הלכתחלה התמידי אתה רוצה שידחה, והוא הרי שוב בעצמו דידיו, ואין בכחו לעשות עוד דידיו אחר. ואם כן כיון דבשבת גופיה הקרבן כשר בדיעבד, שוב הוי בשבת אף לכתחלה לבד, ושוב אין בכחו להדחות על אחרי שבת, דלכתחלה לבד אין בכחו לעשות דידיו אלאחר זמן וכנ"ל. וכן אם תתחיל בידיו דשבת תחלה - דהלכתחלה ידחה את הדיעבד, נמי כן הוא דאי אפשר לו להדחות, כיון דאפילו ידחה לא יהיה תמידי. דאיסור דלכתחלה הרי אינו מדחה אלא אחרי זמן, ואילו הפיסול דדיעבד הרי הוא גופיה אף מחמת דידיו הוא, ואין בכחו לעשות עוד דידיו, ודו"ק היטב.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"

(ההבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגד"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com